

ROMANDA TARIXIY HAQIQAT IFODASI

D.Umaralieva

BuxDU 3-kurs talabasi

***Annotatsiya:** Ushbu maqolada Isajon Sultonning “Alisher Navoiy” romanidagi tarixiy obrazlar haqida fikr yuritilgan.*

***Kalit so‘zlar:** Obraz, Isajon Sulton, Xusrav, roman, tarixiylik.*

O‘zbek adabiyotining iste’dodli namoyondasi Isajon Sulton bir qator asarlari bilan nasr taraqqiyotiga katta hissa qo‘shib kelmoqda. Isajon Sulton uslubiga xos san’atkorona mahoratining badiiy asardagi qahramonlar tashqi qiyofasi, ular boshdan o‘tkazgan turli xil voqea va hodisalar tasviri orqali ko‘zga tashlanadi¹. Bu xususiyat uning „Alisher Navoiy” romanida yaqqol ko‘rinadi. Masalan, Alisher Navoiy Samarqandda tahsilini davom ettirayotganda otasi Sabzavorga bo‘lgan yurishda shahid bo‘lishi, tog‘alari Abusaid Mirzo tomonidan qatl etilishi, onasi ham hojat namozini o‘qiyotgan mahali jon taslim qilishi kabi voqealar yuksak mahorat bilan tasvirlangan.

Buyuk o‘zbek yozuvchisi Oybekning „Navoiy” romanida Navoiyning faqatgina Darveshali degan ukasi borligini bilamiz. Isajon Sultonning „Alisher Navoiy” romanida esa Baxlulbek degan og‘asi borligi ham ko‘rsatilgan: „Endi uning boshida jigar bo‘lib, DADASH(otaning boshqa xotinidan tug‘ilgan og‘a yoki ini) og‘oyisi Baxlulbek va inisi Darveshali qolgan edi, xolos. Ota-onalar endilikda hayot ummonining cheksiz dog‘larida yolg‘iz suzmoqlari lozim edi.² Yozuvchi Alisher Navoiyning yana bir onasi borligini Baxlulbek obrazi orqali ochib beradi.

Yozuvchi „obraz yaratar ekan, san’atkor o‘zining oldindan belgilab qo‘yilgan e’tiqodlaridan emas, qahramonning hayoti mantig‘idan, xarakteri mohiyatidan kelib chiqishi kerak”³ ekanligi o‘z aksini topadi. „Obraz” atamasi „raz” (chiziq) so‘zidan

olingan bo‘lib, „raz” so‘zidan „razit” (“chizmoq, yonmoq, o‘ymoq”) va undan „obrazit” („chizib, o‘yib, yo‘nib shakl yasamoq”) so‘zi yasalgan. “Obrazit”dan “obraz” (“umuman olingan tasvir”) vujudga kelgan. “Aslida „obraz” slavyan tillariga xos so‘z bo‘lib, u voqea-hodisalarning hayolda namoyon bo‘ladigan manzarasini bildiradi. Slavyanlar „obraz” deganda, avvalo, odamzodni azob-uqubatlardan saqlab qolish uchun Alloh tomonidan yuborilgan Iisus Xristos (Isopayg‘ambar)ning rassomlar, haykaltaroshlar tasvirlagan qiyofasini tushunishgan.⁴

Isajon Sulton bundan tashqari “Alisher Navoiy” romanida Navoiyning buyuk bo‘lib yetishishiga Qutbiya ismli joriyaning hissasi borligiga ishora qiladi. Navoiyni madrasadan qaytishini intiqlik bilan tomida kutishi, Navoiyni uzoqdan kelayotganini ko‘rib eshik tomonga shoshishi, kechasi bilan Alisher „Mantiqut-tayr” mutolaasi bilan uxlab qolganida Qutbning Navoiyga bo‘lgan mehrini yuqori bo‘yoqlarda ko‘rsatib bergan. Hatto Qutb Alisherga ud chalib Iroq qo‘shiqclarini aytib beradi. “Bu iroq go‘zalining Alisherga mehri shoyon, bir dam ko‘rmasa o‘zini qo‘yarga joy topolmas, uning beg‘ubor muhabbatidan xonadondagi barcha xabardor edi. Shu sababli uni boshqa yumushlardan ozod qilib „Alisherbekka enaga qilib tayinlashdi. Qutbning yana bir fazilati - musiqiyini bilmoq bo‘lib „gohida ud chalib Iroq qo‘shiqclaridan aytib berardi”.⁵Yoxud Hiriya Navoiy Xusrav ismli yigit bilan uchrashuvida yozuvchi Navoiyni saxiy inson sifatida gavdalantirgan. Bilamizki, Xusrav Dehlaviy „Xamsa”sining ikkinchi dostoni bo‘lmish asar „ Xusrav va Shirin”dir. Xusrav Shirinning mamlakatiga tog‘lar orasidan suv chiqarishi lozim edi. Isajon Sultonning „ Alisher Navoiy” romanida Navoiy ham Hiriya qaytganida, yo‘lda Xusravga duch keladi. U bilan suhbatlashadi. Asarda Xusrav o‘z otasining shartiga ko‘ra, suv chiqarishi kerak edi. Shundagina u Shirin bilan birga bo‘lishi mumkin edi.Navoiy Xusravga ulov olishi uchun tanga beradi. Xusrav avvaliga rad etadi. Bu tangalar orqali u tezda suvbchiqarib maqsadiga yetadi. Navoiy Xusravdan nima uchun uning oti Xusrav qo‘yilganini so‘raganida: „Otam ko‘p kitob o‘qiydilar. Xusrav Dehlaviy degan shoirning „Xamsa”sini o‘qib , havas qilib , menga shu otni qo‘yagan ekanlar”,- deb javob beradi.⁶ Isajon Sulton bu bilan oddiy xalq ham buyuk

ijodkorlarning asarlariga qiziqishi va ulardek bo'lishiga harakat qilishini ko'rsatib beradi. Xalq biror kishini suysa yoki asar qahramoni yuragidan joy olsa, albatta, farzandiga o'sha ismni qo'yadi. Qutb ham o'z farzandiga Alisherbek deb ism qo'yadi. „Ko'p yillar avval , G'iyosiddinbek ila tog'oyilar shahid bo'lib, sevimli bekasi g'am-alam o'tida halok bo'lgach, yaxshi kishilar kamida Hiriyan qochgan karvonga qo'shilib o'z yurtiga kelgan va qavm-u qarindoshini topgan , bir tujjorga erga tegib, shu o'g'lini tuqqan, ismini ham Alisher qo'ygan edi".⁷Navoiyga shunchalik mehri baland ediki , vafotini eshitib o'zini yo'qotadi. Yig'labnquyidagi misralarni aytadi:

Orazin yopqach, ko'zimdin sochilur har lahza yosh

O'ylakim, paydo bo'lur yulduz, nihon bo'lg'och quyosh.

Darhaqiqat, Alisher Navoiy turkiy she'riyatning quyoshi edi. Uning asarlari turkiy osmonda porladi. Isajon Sulton esa buyuk ajdodimiz siymosini yaratib, kitobxonlarni ulug' shoir hayoti bilan chuqur tanishtirishga muvaffaq bo'lgani ko'rinadi. Yozuvchiharbir obraz, detallar orqali Alisher Navoiyning hayotda qanday inson, ijodkor bo'lgan bo'lsa, shu tarzda tasvirlashning uddasidan chiqqan. Shoir shaxsiyati, xarakterini yorqin ochib beraolgan deyish mumkin.

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, "Alisher Navoiy" romani o'zining badiiy-estetik qimmati, mazmun-mohiyati, voqealarning izchilligi, tasviriy vositalardan o'rinli foydalanilganligi, badiiy to'qima va tarixiy obrazlarning uyg'unlashganligi bilan ham e'tirofqa loyiqdir. Asardagi obrazlar tizimi xoh tarixiy shaxs, xoh badiiy to'qima bo'lsin Navoiy dahosi fazilatlarini yaqindan o'rganishimizga xizmat qilgan.,,Tarixiy romanning bitta xususiyati bor: bu ham bo'lsa tarixiy voqea bilan roman o'rtasida muvozanatni saqlash va kitobxonni romandagi voqealarga ishontira olishdir. Yozuvchi mahorati bilan o'quvchi ishonchi uyg'unlashgan nuqta adabiyotning yutug'i sanaladi⁸",-deydi adabiyotshunos N.Rahmonov. Isajon Sulton ham ushbu muvozanatni ushlagan holda o'z asarini yaratdi va kitobxonlar e'tiboriga tushdi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Bahodir Karim. Hazrat Alisher Navoiyga ehtirom yoxud insoniyat quyoshi ta'rifida bitilgan roman to'g'risida bir ikki og'iz so'z. www.ziyouz.com
2. Isajon Sulton. Alisher Navoiy. Toshkent -2021.
3. Rahimov A. Roman san'ati. „Farg'ona" nash. 2015.
4. Hotam Umurov. Adabiyotshunoslik asoslari. B-34
5. Isajon Sulton. Alisher Navoiy. Toshkent -2021. B-36
6. Isajon Sulton. Alisher Navoiy. Toshkent -2021. B-90
7. Isajon Sulton. Alisher Navoiy. Toshkent -2021. B-442
8. Rahmonov N. Tarixdan oziqlanib. – Toshkent: Mumtoz so'z, 2019.